

Föret blickade man ut mot havet – nu in mot land

Kimitoön omges av vatten och har en lång kust med en omfattande skärgård som består av ett gytter av holmar och skär. På de största öarna har det sedan århundraden bott folk som fått sin utkomst från vad naturen har att erbjuda. "Havet är vår åker", sa **Valborg Venberg** på Vänö, när jag intervjuade henne för ett antal år sedan. Kontrasten till hur en åker ser ut mitt på Kimitoön är stor. Det är inte endast en fråga om skillnaden mellan vatten och jord, utan hurdan utkomst som vattnet erbjuder till skillnad från åkerjorden. Näringarna och den omkringliggande naturen formar även kulturen och levnadsförhållandena för folk som bor där. Kort sagt, livet gestaltar sig fundamentalt olika för folk i skärgården jämfört med dem uppe på Kimitoön, allt detta inom en och samma kommun.

Näringarna och levnadsförhållandena var avgörande när man organiserade sig regionalt inom det kyrkliga redan 1695 med att bilda en kapellförsamling i Hitis skärgård. Kapellförsamlingen blev senare en egen församling och därtill grunden för Hitis kommun. Homogeniteten i näringsutövning och kultur kombinerat med avståndet och de olika levnadsförhållandena i Kimito var avgörande för denna gränsdragning. Även om det inte fanns några stora gårdar i skärgården förekom det ändå klasskillnader mellan landlösa och fiskarbönder. Den olikheten jämnades ut av havet, som till skillnad från åkern var öppet för alla som ville dra nytta av det.

Till skillnad från den del av det finska folket som levde i inlandets skogslandskap hade medellösa skärgårdsbor havet som hävstång till social mobilitet, det vill säga i bästa fall en rejäl klassresa. Men lika väl som havet ger, heter det också att havet tar. Det senare leder tanken till de otaliga drunkningsolyckor som drabbat snart taget varje skärgårdshushåll i något skede, där ett barn, en ungdom eller en vuxen dragits ned i djupet. Detta har alltid varit en realitet bland dem som tvingas röra sig över frusna eller öppna vatten. Ofta har det inträffat i samband med förlisningar där båtar sjunkit i storm med samtliga ombord. Votivskeppen i skärgårdskyrkor och kapell vittnar om vilken helig aktning man givit havets offer under de århundraden som gått. Långt före votivskeppen tillbad man havs- och kustguden Njord som härskade över vind och våg enligt den skandinaviska mytologin.

Sedan årtusenden har folk längs kust och skärgård lärt sig ha respekt för havet och samtidigt att utöva en skicklighet i att färdas över vatten. Alla från barnsben har fått lära sig att manövrera en båt med åra, segel och i modern tid med motor. Utan denna inövade kunskap vore det omöjligt att ta del av det som havet har att ge. Fisket låg givetvis närmast till hands, dels för hushållets egna behov, dels för försäljning. Föret fanns det rikligt med fisk och det räckte till envar, fiskevattnen bevakades noga, men även de obesuttna fick fiska för husbehov enligt olika avtal. En del blev smått förmögna med att idka fiskhandel och sköta om fisktransporter. På 1950-talet introducerades lax- och trålfisket, där Rosala och grannbyn Böle hade landets största trålflootta under en kort tid. Åtskilliga skärgårdsbor jobbade på dessa båtar som fiskade och färdades mellan den finska och svenska kusten.

Fisket var i huvudsak ett mansgöra även om kvinnor hade en aktiv roll i att rensa, tillreda och förädla. Lönearbete för kvinnor fanns knappast alls förutom inom ett fåtal serviceyrken vid bank- och postkontor, vilka alla numera har försvunnit – allt som finns kvar är en butik. I stort sett samtliga i skärgården var på ett eller annat vis involverade i fisket. Undantag finns då det handlar om statliga tjänstemän, som dominerade vissa byar såsom Högsåra och Örö. De som innehade en statlig tjänst arbetade som fyrvaktare, lotsar, sjöbevakare och militärer. Staten var en stor arbetsgivare som erbjöd högkvalificerat arbete åt skärgårdsbor som innehade den behörigheten som krävdes. Med undantag av det militära var det huvudsakligen skärgårdsbor som rekryterades till dessa tjänster. Inom det militära var det främst värvade stödpersoner inom underhåll och sjötransporter som var från skärgården och till viss del från Kimitoöns fastland. De flesta statliga tjänsterna är numera borta. Först ut var fyrvaktarjobbet, därefter lotsning i Hitis skärgård, sedan

lades Örö fort ned, farledsstationen i Högsåra förflyttades till Pärnäs – endast Hitis sjöbevakningsstation finns kvar.

Det internationella inflödet som präglade skärgården kom genom sjömansyrket. Ungdomar från skärgården var välkomna ombord, de var sjövana, ansågs vara pålitliga och talade svenska, vilket var till hjälp långt utanför landets gränser i de trakter som tillhörde den germanska språkfamiljen. Sjömansyrket var räddningen för medellösa skärgårdsungdomar då den gav en utkomst och möjlighet till avancemang utan att ekonomin utgjorde ett hinder. Studier till fartygsbefäl varvades med långa perioder till sjöss, vilket skapade de ekonomiska förutsättningarna. Däremot krävde det en viss matematisk begåvning att med några år i folkskola klara av att räkna ut fartygets position utifrån sfärisk trigonometri eller att bemästra fartygets tekniska utrustning och maskinens konstruktion. Arbete erbjöds framför allt på finska och svenska båtar som behövde dugligt folk. För många blev detta en klassresa, och som en biprodukt pryddes många hem i skärgården av gåvor och mackapärer från avlägsna länder. Många skärgårdsbor var mer bekanta med Yokohama, Baltimore och Liverpool än med Helsingfors. Det internationella inslaget satte sin prägel på skärgårdslivet och skilde åt det från livet uppe på landbacken.

Skärgården som den nu ser ut har beträffande sina näringsgrenar och befolkningsstorlek förändrats drastiskt under en kort tidsperiod. Det som havet erbjöd i form av levebröd och internationell samhörighet har ersatts av sommargäster och turister från fastlandet som skapar arbete genom att låta bygga och reparera fastigheter, underhålla sina båtar och beställa sjötransporter av olika slag. Det internationella har förbytt mot det provinsiella inlandets finska kultur och språk. Frågan är i vilken utsträckning skärgården har förlorat sin prägel av brobyggare mellan nationer och förvisats till att vara en perifer utpost i det finska Finland som erbjuder sommarnöje för landets fritidsfolk.

Jan Sundberg, professor emeritus